

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

KÜLÖNSZÁM

Világvallások a társadalomtudományok tükrében

A TARTALOMBÓL:

Gaál Botond:

A keresztyén gondolkodás mint „fölfelé nyitott” rendszer

Várszegi Asztrik:

Bencések Európában, bencések Magyarországon

Szenkovics Dezső:

Szatja és ahimsza: Gándhi gondolkodásának két központi fogalma

Entz Géza:

A keresztyén szociális korszak vége?

Balázs Judit:

Islám és a korai globalizáció: a modern pénzrendszer előfutára

Tonk Márton:

Filozófia és teológia a kolozsvári iskola gondolkodóinál:

Vallás, filozófia, totalitás Tavaszy Sándor világnézetében

2012

SZÉCHENYI TERV

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Megjelenik évente négy alkalommal
A kiadvány a TÁMOP - 4.2.2. B - 10/1 - 2010 - 0018. számú projekt keretében valósult meg
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Andrassy Adél CSc, Dr. Fábian Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc

Szerkesztőségi munkatárs / Assistant: Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza! A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: / *Send manuscripts and letters by e-mail only to: kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu*

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / *Articles are refereed by anonymous reviewers before publication.*

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár

Nyugat Magyarországi Egyetem Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft./év; Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év;
Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

Nyomdai munkálatok / Printing: Scarbantia Nyomda - Palatia Kft.

H-9400 Sopron, Bem u. 3. | Tel.: 99/323-780 | E-mail: nyomda@scarbantia.hu

ISSN 0865 7823

Copyright © 2011 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

4. ÉVFOLYAM

2012.

KÜLÖNSZÁM

TARTALOM

Világvallások a társadalomtudományok tükrében

Tudományos Konferencia

Sopronbámfalvi Pálos-Karmelita Kolostor

2011. október 23.

TANULMÁNYOK

Köszöntés és méltatás

Karsai Gábor 3

A keresztyén gondolkodás mint „fölfelé nyitott” rendszer

Gaál Botond 5

Bencések Európában, bencések Magyarországon

Várszegi Asztrik 16

A keresztény szociális korszak vége?

Entz Géza 26

Szatja és ahimszá: Gándhi gondolkodásának két központi fogalma

Szenkovics Dezső 39

Iszlám és a korai globalizáció: a modern pénzrendszer előfutára

Balázs Judit 73

Filozófia és teológia a kolozsvári iskola gondolkodóinál:

Vallás, filozófia, totalitás Tavaszgy Sándor világnézetében

Tonk Márton 88

A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt

Tóth Norbert 102

A „csángó” migráció kezdetei

Varga Norbert 119

A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt

C. Tóth Norbert*

MTA–Szegedi Tudományegyetem–Magyar Országos Levéltár

Magyar Medievisztikai Kutatócsoport

Középkori uralkodóink mindegyike elsősorban a világi és egyházi főtisztviselők segítségével kormányozta az országot. Így természetesen nem volt közömbös, hogy kik alkották azt a kört, akik tanácsszolgálhattak a királynak. Viszonylag korán, talán már az Árpád-korban létrejött egy ún. kisebb és egy nagyobb tanács. Mindenesetre Luxemburgi Zsigmond uralkodása (1387–1437) idején már differenciáltan működött ez az intézmény. Az előbbiben a király legszorosabb tanácsadói voltak jelen, akiknek ráadásul nem is mindegyike viselt valamilyen bárói tisztséget vagy főpapi címet (tulajdonképpen ők voltak a tanácsosok, latinul *consiliariusok*). E kisebb vagy *operatív* tanácsnak csak azok voltak a tagjai, akiket a király személyesen meghívott. A tanácskozásokon jelenlévő személyek száma folytonosan változott – például királyi kiküldetések teljesítése miatt –, de a húsz főt sohasem haladta meg. Ezzel szemben a nagyobb királyi tanácsban állásánál fogva megjelenhetett minden főpap, tisztségviselő és báró, aminek következtében a jelenlévők száma gyakran elérte akár az ötven főt is.¹⁴² Éppen ezért korántsem volt mindegy, hogy kik álltak az egyes udvari méltóságok, valamint az egyházmegyék élén. A főpapokat és a méltóságviselő bárókat legegyszerűbben a királyi privilégiumok méltóságsorából állíthatjuk össze. Ez az ünnepélyes kiállítás, függőpecséttel ellátott királyi oklevelek végén szereplő névsor azokat a személyeket tüntette fel kisebb-nagyobb következetlenséggel, akik az oklevél kiállításának időpontjában az adott méltóságot viselték.

Lássuk először a világi tisztségviselőket, jóllehet őket a főpapok után sorolták fel a méltóságsorok (tegyük ezt annál is inkább, mivel róluk a jelen írásban több szó már nem esik): az élen az ország nádora (*palatinus regni Hungarie*) állt, aki – ahogyan azt Hédervári Lőrinc nádor 1437 júliusában némileg hibás latinsággal megfogalmazta – Isten és a király után a második ember az országban (*nos ... in hoc regno Hungarie, in quo post Deum, per serenissimi domini nostri imperatoris potestatem habemus*)¹⁴³. Utána a méltóságsorokban sorrendben az erdélyi vajda,

* A tanulmány elkészítését a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/445/11/2) támogatta.

142 Minderre bővebben lásd Mályusz 2003a. 178–180., 188., 195.; Kubinyi 1988. 152–154., 161–162., 180–187.

143 Wiener Stadt-Archiv, Urkunden nr. 2606., Laurentius de Hedrehwar 1437 6/7. – Az oklevelet Petrovics István révén ismertem meg.

az országbíró, a szlavón, a dalmát-horvát, a macsói és a szőrényi bán, majd a tárnok-, az ajtónálló-, az asztalnok- vagy étékfogó-, a pohárnok- vagy pince-, és a lovászmester – összefoglalóan udvari méltóságok – következnek, végül a sort a pozsonyi ispán zárja. (A 15. század második felében csatlakozott hozzájuk a temesi ispán is.)¹⁴⁴ Az összes felsorolt tisztségviselőt a nádor kivételével a király szabad akaratából nevezte ki, őt 1342 szeptemberében, Lajos király trónralépte és Druget Vilmos halála óta ugyanis országgyűlésen választották, pontosabban a rendek egyetértésével és hozzájárulásával a király nevezte ki.¹⁴⁵ A világi tisztségviselők esetében tehát, kicsit leegyszerűsítve, a király politikai ügyességén múlott, hogy kiket lát maga körül.¹⁴⁶

Ezzel szemben korántsem ilyen egyszerű a helyzet az egyháznagyok esetében.¹⁴⁷ Mielőtt ezt bővebben részleteznénk, nézzük, kikről is beszélünk majd: a királyi privilégiumok méltóságsorában a főpapok között az első helyen természetesen az esztergomi érsek állt (már amennyiben a főpapi szék betöltött volt), utána következett a kalocsa-bácsi érsek, majd a három dalmát egyházmegye érseke: a spalatói, a raguzai és a zárai. (Ez utóbbit 1420-tól üresedésben lévőknek tüntették fel az oklevelek.) Az érsekek után következtek a püspökök, a világi tisztségviselőkhöz hasonlóan korszakonként eltérő sorrendben. Mi most három ilyen méltóságsort mutatunk be, egyet Zsigmond uralkodásának elejéről, egyet a közepéről és egyet a végétől.

1389. április 28-án a következő sorrendet látjuk a méltóságsorban: az élen az érsekeket megelőzve állt a pécsi püspökség kormányzója bíborosi címe okán, utána az esztergomi, kalocsai, zárai, spalatói és raguzai érsekek következtek. A püspökök sorát a váradi nyitotta, utána az erdélyi (üresedésben¹⁴⁸), zágrábi, egri, boszniai, veszprémi, győri, váci, szerémi, nyitrai, csanádi, traui és scardonai (üresedésben), knini, nonai, sebenicói, korbáviai és zenggi püspöki címek viselője szerepelt.¹⁴⁹

1405. április 15-én az alábbi méltóságsort találjuk: az érsekek előtt továbbra is a pécsi püspökség bíboros kormányzója állt, majd az esztergomi, a kalocsai (üresedésben), a spalatói és raguzai érsekek következtek, a püspökségek közül az első helyen a váradi állt, majd Erdély, Zágráb, Eger (üresedésben), Bosznia,

144 Vö. Fügedi 1970. és Engel 1996. – A világi tisztségviselők sorrendje és száma korszakról-korszakra változott, a jelen felsorolás az 1420-as évek első felére érvényes.

145 C. Tóth 2011a.

146 Kubinyi 1988. 187–188.

147 A korszak egyházpolitikájára összefoglalóan, noha nem minden meglátásával értünk egyet, legújabban lásd Török 2006. 37–45., 68–69., 75.

148 A főpapi szék nem volt betöltve.

149 Temesi okl. 176.

Veszprém (üresedésben), Győr, Vác, Nyitra, Csanád (választott¹⁵⁰), végül az üresedésben lévő szerémi, trauai, scardonai, knini, nonai, sebenicói, korbáviai és zenggi egyházmegyék nevei állnak.¹⁵¹

1436. április 28-án pedig a következőképpen festett ugyanez: az élén az esztergomi érsek állt, míg a kalocsai, spalatói és zárai érsekségek üresedésben voltak (a raguzai 1434 óta nem szerepel)¹⁵², mögöttük a püspökségek az alábbi sorrendben szerepelnek: Eger, Várad, Erdély, Zágráb (üresedésben), Pécs, Veszprém, Győr, Vác (üresedésben), Nyitra, Csanád (üresedésben), Bosznia, Szerém, Knin (üresedésben), Korbávia és Zengg püspöke. Ugyanakkor a sebenicói, nonai, scardonai, trauai, makarskai és fárai püspöki székeket üresedésben lévőkként¹⁵³ tüntették fel Dalmácia Velence általi visszafoglalása miatt.

Mint látható a méltóságsorokban szereplő püspökségek sorrendjéből, azaz tulajdonképpeni rangsorokról, első pillantásra nem sok következtetést tudunk leszűrni. Eleddig egy törvényszerűséget sikerült megfigyelni: a pápai megerősítéssel nem rendelkező, azaz a választott vagy kijelölt püspökök mindig a sor végén foglalnak helyet. Erre jó példa a veszprémi püspök személye. Rozgonyi Péter dömösi prépostot Zsigmond király 1417. augusztus 15-én nevezte ki az egyházmegye élére, pápai megerősítésére azonban különféle egyházpolitikai okok miatt csak 1424. május 6-án került sor.¹⁵⁴ Ennek megfelelően az 1424. július elejéig kiadott privilégiumok méltóságsoraiban a püspökök között az utolsó helyek (12–15) egyikén szerepelt, attól függően, hogy volt-e még másik hozzá hasonlóan pápai megerősítéssel nem rendelkező főpap.¹⁵⁵ A pápai megerősítés Budára érkezésétől kezdve viszont az 5–7 helyeken találjuk.¹⁵⁶

Kérdés, hogy a sorrend megfejtésében segítséget nyújt-e az egyes érsekségek, püspökségek után azok elnyerésekor fizetendő díj (servitium commune) összege? Ennek mértéke a 14. században körülbelül az egyházmegye éves jövedelmének harmada volt,¹⁵⁷ ám ez az összeg a 15. század első felére már csak az ötödét jelenthette. Ennek alátámasztására a Zsigmond-korból egyetlen, de annál fontosabb adat ismert: 1419. május 5-én Kanizsai István az esztergomi érsekség

150 A pápai kinevezését a püspök még nem kapta meg, lásd alább bővebben.

151 DRH 212.

152 Engel 1996. I. 84.

153 Doc. Bathoriana 42. sz.

154 Engel 1996. I. 78.

155 Pl. 1423. máj. 25. (ZsO X. 662. sz.), 1424. júl. 10. (Uo. XI. 811. sz.)

156 Pl. 1424. júl. 27. (ZsO XI. 893. sz.), 1424. nov. 16. (Uo. 1292. sz.), 1425. I. 25. (DF 287107.)

157 Lukcsics 1908. 4.

jövedelmeinek kezelője elszámolt a királlyal az érsek halála óta eltelt egy év beszedett jövedelmeivel, a nyugta¹⁵⁸ a következő összegeket tartalmazta:

Az érsekség saját birtokainak tizede és kilencede, a Mihály- és György-napi adók (<i>collecta</i>), a tizedek bérlete és 26 viza eladási ára ¹⁵⁹ fejében:	20 441 forint és 68 dénár;
a beszterce-, körmöc- és libetbányai meg a kassai érseki tized (<i>pisetum</i>) fejében:	2924 forint és 85 dénár;
a besztercebányai higany és a libetbányai réz tizede fejében:	185 és fél forint.

Az 1418/1419-es pénzügyi év jövedelme a három tétel alapján 23 552 forint¹⁶⁰ és 3 dénár volt, ezzel szemben az esztergomi érsek a pápai beiktatásukkor a 14. századdal bezárólag 2000 aranyforintot fizettek, s ez emelkedett aztán az 1420-as évek elejére a kétszeresére, azaz 4000 aranyforintra. Látható, hogy ekkor már az évi jövedelem majdnem elérte a servitium commune összegének hatszorosát. Mindezek után következzenek az egyházmegyék az általuk fizetendő összeg, illetve az ezek alapján – az ötszörös szorzóval – kiszámolt hozzávetőleges egyházmegyei jövedelmek nagysága sorrendjében. (1. táblázat)

Az egyes főpapok által a pápai kamarának (kincstárnak) fizetendő összegek és az abból általunk kiszámolt jövedelem, valamint az idézett méltóságsorok összevetése után elmondható, hogy nem a jövedelem határozta meg az egyes püspöki székek oklevelekben elfoglalt helyét. Az eddig elősorolt adatok alapján arra a kérdésre sem kaptunk választ, hogy a főpapok közül kik vehettek részt a szűkebb tanács munkájában, azaz tartózkodtak az uralkodó mellett. Felmerülhet, hogy talán azok az egyháznagyok, akik a méltóságsorok elején állnak, ám összevetésünk ezúttal sem járt eredménnyel. E személyeknek a körét, mivel tanácsülési listák a középkori Magyarországról nem maradtak fenn, csak oklevelek alapján tudjuk meghatározni, s mivel ez adott időszakonként érthető módon változott, így most Zsigmond uralkodásának ötven évéből kettőt fogunk megnézni. 1423 márciusában Zsigmond magyar és Ulászló lengyel király Lublóban békét kötött, lezárva ezzel a Német Lovagrend támogatása kapcsán több, mint tíz éve tartó konfliktusukat. A békeszerződés és kapcsolódó dokumentumaiban mindösszesen négy egyházi, Hohenlohe György passauai püspök, az esztergomi érsekség kormányzója, birodalmi

158 C. Tóth 2003. 893. (ZsO VII. 401. sz.)

159 Egy 1411-es adatunk szerint a kassaiak 7 új forint fejében egy vizát adtak (ZsO III. 205. sz.). Így a 26 viza ára kb. 180 forint körül lehetett.

160 Számítási forint, értéke megegyezik az aranyforintéval.

kancellár, Ludányi Tamás egri és Szécsi Péter¹⁶¹ korbáviai püspök, valamint Szászi János budai prépost, magyar alkancellár nevével találkozunk.¹⁶² A következő évben alkalmunk nyílik megfigyelni a nagyobb és a kisebb tanács közötti különbséget is. Mint az tudott, Zsigmond 1419 elején, hazaérkezése után házasságtörési hírek miatt feleségét száműzetésbe küldte, s ezzel együtt elvette tőle a királynéi jogcímen kezén lévő birtokokat. Noha a király már 1419 decemberében visszafogadta kegyeibe, a neki járó jövedelmeket akkor nem kapta meg.¹⁶³ A helyzet rendezésére végül 1424 májusában került sor: először Zsigmond május 22-én Visegrádon, két részletben Borbálának adta élete tartamára a bujági uradalmat,¹⁶⁴ továbbá a Zólyom megye területén fekvő összes királyi birtokot, valamint a Bars megyében lévő királyi városokat.¹⁶⁵ Három nappal később, május 25-én, immáron Budán, Albert osztrák herceg – Zsigmond leányának férje és kijelölt utóda – és a 25 felsorolt országnagy kötelezettséget vállalt a királyi intézkedés betartására és betartatására. Érdemes a teljes névsort ismertetnünk, hiszen ritkán van lehetőségünk a döntéshozók tágabb körének – a királyi nagytanácsnak – a megismerésére. Tehát az intézkedés szavatosai között találjuk sorrendben Pálóci György esztergomi érseket, Albeni János zágrábi püspököt, magyar és birodalmi főkancellárt, Ludányi Tamás egri, Alcsebi Miklós váci, Rozgonyi Péter veszprémi és Marcali László csanádi püspököt, Garai Miklós nádort, Csáki Miklós erdélyi vajdát, Nánai Kompolt István országbíró, Ozorai Pipo temesi ispánt, Maróti János volt macsói bánt, Nagymihályi Ungi Albert vránai perjelt, dalmát-horvát bánt, Berzevici Péter tárnokmestert, Tamási László ajtónállómestert, Bátori István asztalnokmestert, Nánai Kompolt László pohárnokmestert, Perényi Miklós lovászmestert, Özdögei Besenyő Pál volt szlavón bánt, Rozgonyi János főkincstartót, Lévai Cseh Péter volt lovászmestert, Pelsőci Péter székely, Ilsvai György zólyomi, Pálóci Máté és Imre diósgyőri, hevesi és borsodi várnagyokat, valamint Rozgonyi István pozsonyi ispánt.¹⁶⁶ Mindezzel szemben egy hónap múlva alkalmunk van megvizsgálni a kisebb tanács összetételét is. Június 28-án Budán, amikor Zsigmond döntőbíráskodott X. Erik, Dánia, Svédország és Norvégia királya (1412–1439), illetve a holsteini grófok között kirobbant vitában, a tanúk között Pálóci György érseket, Alcsebi Miklós váci és Rozgonyi Péter veszprémi püspököt találjuk. Mellettük három báró, Rozgonyi János főkincstartó, Ozorai Pipo és Garai Miklós nádor, továbbá Benedek fehérvári, Szászi János budai prépost, királyi alkancellár és

161 Egy másik ez évi adatunk (ZsO X. 1241. sz.) alapján tudjuk, hogy egyúttal királyi tanácsos (consiliarius) is volt, azaz az operatív tanácsnak ennek okán is tagja volt.

162 ZsO X. 295., 329. sz.

163 Mályusz 1984. 73.; Windecke 112–113.

164 ZsO XI. 583. sz.

165 ZsO XI. 584. sz.

166 ZsO XI. 598. sz.

Gewitz Ferenc esztergomi nagyprépost, birodalmi alkancellár, valamint öt külföldi jogász volt még a döntés fül- és szemtanúja.¹⁶⁷

Látható, hogy az operatív döntésekben a püspöki kar (és a tisztségviselő bárók) meglehetősen kisebbsége vett részt, a kb. 20 főpap közül három-hat fő, továbbá feltűnő, hogy nem mint várnánk, az ún. rangosabb egyházmegyék vezetőit találjuk a király mellett. Mindebből viszont az következik, hogy nem a javadalom nagysága, hanem a királyi bizalom léte, közvetve pedig a főpap kvalitásai határozták meg helyét a királyi udvarban. Persze nincsen ebben semmi új, hiszen korábban és később is hasonlóképpen alakultak ezek a dolgok. (Például a jobbágyfi Szalkai László előbb váci, majd egri püspökként, később esztergomi érsekként volt II. Lajos király udvarának legbefolyásosabb személyisége.)¹⁶⁸ Ám egyet mindenképpen meg kell jegyeznünk, akár a nagyobb, akár a kisebb tanácsi tagsághoz és az azokba történő bejutáshoz szükség volt egy dologra: egyházi javadalomra, ezt viszont csak királyi kegy révén lehetett elnyerni.

Az egyházi javadalmak adományozásának jogát, azaz a kegyúri jogot a Szentszék gyakorolta, amely az uralkodók akaratát a kinevezésekben elvben korlátozta. Ám a dolog természetéből adódóan, tudniillik a javadalmat elnyerő személy csak az adott terület urának hozzájárulásával nyerhette el és vehette ténylegesen kézbe javadalmát, korán változások történtek a rendszerben, s a gyakorlatban a pápák ezen joga folyamatosan sérült. Zsigmond uralkodásának időszakára a következőképpen foglalhatjuk össze a javadalom adományozás rendszerét: „a Szentszék az egyházi javadalmak betöltésénél ... jogilag elismerte is a *supplicatio/commendatio/postulatio* formáját, illetve *ad instantiam* történő *nominatiót*, ami a gyakorlatban mind jobban kegyúri bemutatásként, vagyis kötelezően elfogadandó *praesentatió*ként működött, amely után Róma csak elvétve tagadta meg az *institutio canonicát*.”¹⁶⁹ Mindez lefordítva annyit jelent, hogy az uralkodók a 15. századtól kezdődően nemcsak úgy tudták érvényesíteni befolyásukat, hogy kit nevezzen ki a pápa egy adott javadalomra, hanem úgy is, hogy kit ne nevezzen ki arra.¹⁷⁰ A királyok, többek között Zsigmond is felismerte, hogy a javadalmak feletti rendelkezés, azaz a főkegyúri jog gyakorlása milyen pozitív eredményekkel jár a számukra: az igényelt és gyakorolt főkegyúri jog révén az egyházmegyék vezetői és természetesen jövedelmei felett lehetővé tette az ellenőrzést.¹⁷¹ Mindez Magyarországon is¹⁷² királyi rendeletben nyert szabályozást. Az ún. *placetum regium*, azaz a „királyi tetszvény” jogról az oklevél 1404. április

167 ZsO XI. 760. sz.

168 Kubinyi 1999.

169 Tusor 2004. 297.; Tusor 2005. 27.

170 Tusor 2004. 296.

171 Tusor 2004. 295.

172 Vö. az angol példával. (Tusor–Nemes 2011. XXXV.)

6-án Pozsonyban kelt. Az ekkor zajló országgyűlésen¹⁷³ a király a bárókkal történő tanácskozások után úgy határozott, hogy – többek között – egyházi javadalmat attól kezdve csak az ő hatalmából és hozzájárulásával lehet elnyerni.¹⁷⁴ A rendelet persze korántsem volt előzmények nélküli. Már jó tíz évvel korábban egy pozsonyi kanonoki javadalom betöltése kapcsán kialakult vita során Zsigmond elvi érvénnyel leszögezte, hogy pápai bullával, főleg pedig idegen személyek, Magyarországon egyházi javadalmat királyi akarat hiányában ne nyerhessenek el, illetve, aki ilyeneket befogad, maga veszítse el javadalmát.¹⁷⁵ Három év múlva, az 1397. évi temesvári országgyűlésen mindezt aztán törvénybe is foglalták: „Bullások egyházi javadalmat ne nyerhessenek el, kivéve azokat, akik a kegyúrtól kapják.”¹⁷⁶ Mindezen intézkedéseket a korábbi kutatók joggal értelmezték úgy, mint Zsigmondnak és tanácsadóinak a „nemzeti egyház” kiépítése felé tett lépéseit.¹⁷⁷

A rendelet kibocsátásának közvetlen okai azonban csak pár évre nyúlnak vissza: mint köztudott, a Zsigmond elleni 1401. évi lázadás, illetve az 1403/1404. évi polgárháború idején a pápa, IX. Bonifác a király-ellenes erőket, köztük a trónkövetelőt, László nápolyi királyt támogatta. Ez joggal váltotta ki a konfliktusból győztesen kikerült uralkodó haragját és ellenérzését a pápával szemben, ráadásul a lázadás szervezői között ott volt a magyarországi klérus két vezetője, Kanizsai János esztergomi és Szepesi János kalocsai érsek. (Utóbbi aztán el is hagyta az országot László királlyal együtt és Nápoly érsekeként halt meg.)¹⁷⁸ A másik, már a pápa állásfoglalásával összefüggő rendelet Csehországban kelt. 1403. augusztus elején a király római birodalmi helytartói és cseh kormányzói hatalmánál fogva

173 Noha a rendelet országgyűlési eredetét nem tartották egyértelműnek, a kutatások alapján elmondható, hogy 1404 áprilisában országgyűlést tartottak Pozsonyban: Zs. 1404. ápr. 19-i oklevele (ZsO II. 3128. sz., DL 8957.: „per nostram maiestatem, prelatos et barones nostros hic nobiscum existentes.” Garai Miklós nádor 1404. ápr. 13-i oklevele (DF 273531.): „nos in dominica Misericordias Domini Posonii unacum plerisque baronibus, fratribus nostris existentibus.” – Továbbá kimutathatóak még a városban az alábbi személyek: Maróti János macsói bán (ápr. 2–3., 9.: ZsO II. 3083., 3088., 3105. sz.); Berencsi Besenyő István királyi sáfár (ápr. 3., 15.: ZsO II. 3086., 3117. sz.); Szerdahelyi Ders Márton királyi asztalnokmester (ápr. 6., 9.: ZsO II. 3097., 3105. sz.); Stibor volt erdélyi vajda, nyitrai ispán (ápr. 6., 12.: ZsO II. 3099., 3114. sz.); Cillei Hermann (ápr. 8.: DF 201145.); Gordovai László dalmát-horvát-szlavón bán, Nevnai Treutl Miklós tárnokmester, pozsegi ispán (ápr. első fele: ZsO II. 3079. sz.); Ozorai Pipó sókamara és temesi ispán (ápr. első fele, ápr. 20.: ZsO II. 3079. sz., DL 105464.); Bazini Gróf György (ápr. 12. ZsO II. 3114. sz.); Kanizsai János esztergomi érsek (ápr. 5–6. ZsO II. 3093., 3095. sz.); Miklós váci püspök (ápr. eleje: ZsO II. 3148. sz.); Alcsebi Miklós királyi kápolnaispán (ápr. eleje és 19.: ZsO II. 3128., 3148. sz.); Babócsai Gergely bácsi prépost, pesti plébános és Szanai Pál bátai apát (ápr. eleje: ZsO II. 3148. sz.)

174 Erdő 1996. 85.; Tusor–Nemes 2011. XXXV–XXXVI.

175 Mályusz 2005. 92.; Mályusz 1984. 208.

176 Mályusz 2005. 94.; Mályusz 1984. 209.

177 Mályusz 2005. 114.

178 Minderre lásd Mályusz 1984. 54–55.; Erdő 1996. 85.

elrendelte, illetve javadalomvesztés terhe alatt megtiltotta, hogy a pápai kamarának adót, illetéket, tizedet befizessenek, továbbá a pápától utasítást elfogadjanak.¹⁷⁹ Mindehhez hozzátehetjük, hogy nagyfokú mozgásteret biztosított ezekben az ügyekben is az, hogy éppen ekkor volt a nagy egyházszakadás, mivel minden uralkodó a neki kedvező pápának fogadhatott engedelmességet. Másik oldalról viszont az egyes uralkodók a nekik nem tetsző pápai utasítások, parancsok nyomán bármikor pápát válthattak. S noha 1417 novemberében a konstanzi zsinaton immáron egy, mindenki által elfogadott pápát választottak a bíborosok Oddo Colonna, azaz V. Márton személyében, az uralkodók nem kívántak felhagyni az általuk jogosnak vélt adományozási gyakorlattal, s így sajátos párhuzamosság alakult ki: „a pápa a királyi kinevezést figyelmen kívül hagyva, főleg azonban azzal megegyezőleg, de róla említést nem téve folytatta a javadalmak betöltését.”¹⁸⁰ Mindemellett Zsigmond a zsinati hangulat fordulását kihasználva, még az új pápa megválasztása előtt a bíborosi kollégiummal elismertette a magyar királyok jogát az egyházi javadalmak betöltése terén (főkegyúri jog).¹⁸¹ Mindez azt jelentette, hogy az egyházzal nem érvényesülő *placetum regium* helyébe a magyar uralkodó (fő)kegyúri joga lépett.¹⁸² Jóllehet 1417 után V. Márton az összes megüresedett főpapi szék betöltését különböző jogcímenek mindig saját hatáskörébe tartozónak tekintette,¹⁸³ mégis a gyakorlatban inkább több, mint kevesebb sikerrel Zsigmond jelöltjei nyerték el a szóbanforgó javadalmat. Valójában tehát szinte teljes „állami” ellenőrzés épült ki a magyar egyházszervezet felett.¹⁸⁴ Lássunk egy-két példát erre: Bizonyos György 1383–1387 között töltötte be a boszniai püspökséget, ám, mint a nápolyi párt hívétől Zsigmond elvette a javadalmat. Ezek után először 1397-ben a győri nagyprépostságot, 1400-ban a zalavári apátságot, végül 1403-ban a veszprémi püspökséget adományozta neki a pápa. Természetesen egyik javadalmát sem tudta elfoglalni és 1424. május 5-e előtti haláláig a Római Kúriában élt.¹⁸⁵

A király illetve az országnagyok akaratának érvényesülésére jó példa a Rozgonyi család. Zsigmond király 1409–1414 közötti országbírója, Simon ugyan már 1414-ben meghalt, de tevékenysége így is maradandó emléket hagyott. Amellett, hogy unokatestvére, János 1412-től főkincstartó volt, László nevű testvérének fia,

179 Mályusz 2005. 94–95.; Mályusz 1984. 209.; Tusor–Nemes 2011. XXXVII.

180 Erdő 1996. 93.

181 Tusor–Nemes 2011. XXXV.

182 A 15–16. században aztán általánosan elterjedt, hogy a Szentszék az egyes államokkal kötött egyezmények révén jogilag is átengedte a főpapok személyének megnevezését (nominatio). (Tusor 2005. 24.)

183 Erdő 1996. 89.

184 Tusor 2005. 23.; Tusor–Nemes 2011. XXXIX.

185 C. Tóth 2011b. 405.

Péter elébb dömösi prépost (1411–1417),¹⁸⁶ majd veszprémi (1417–1425), végül egri püspök (1425–1438), addig az országbíró fia, Simon szintén szebeni (1414–1417),¹⁸⁷ majd dömösi (1417–1428) prépost,¹⁸⁸ végül veszprémi (1428–1439) és egri püspök (1440–1444) lett.¹⁸⁹ Mint az látható, Péter és Simon egymást követték az egyes javadalmakban és szinte kisajátították azokat.

Mindezek ellenkezőjére egyetlen példát ismerünk. A szerémi püspökség élére jó tízévnyi üresedés után a király egy Ferenc nevű klerikust nevezett ki 1419 augusztusában. Vele szemben V. Márton pápa Szalánkeméni Mikola Jakabot tette meg püspöknek. Ettől kezdve mintegy két éven át a privilégiumok méltóságsoraiban hol egyikük, hol másikuk szerepel szerémi püspökként,¹⁹⁰ végül aztán 1421 szeptemberétől már csak Mikola Jakabot tüntették fel egészen 1457 márciusáig. Ferencsel, a források hallgatása miatt, nem tudjuk, mi történt.

A neki tetsző főpapok kinevezése mellett a királynak lehetősége volt egy másik módszer alkalmazására is, amellyel viszont teljes egészében az ellenőrzése alá vonhatta az egyházmegyét (és jövedelmeiket). Ennek lényege az volt, hogy Zsigmond a főpapi széket nem töltötte be és a javadalom (meg annak jövedelme) a tetszése szerinti tartamra üresedésben maradt.¹⁹¹ Ezeket az eseteket alapvetően két csoportra oszthatjuk: az egyiket, amelyet technikai vagy „látszólagos” üresedésnek nevezhetünk, az jellemzi, hogy az egyházmegye élén kevesebb, mint egy évig, jellemzően pár hónapig tartott a főpap nélküli állapot. Az ilyen rövid idejű interregnumnak az egyik – minden bizonnyal legfőbb oka – a források hiányában kereshető: azaz az egyházmegye élén történt változást nem tudjuk napra pontosan behatárolni. Minderre jó példa az esztergomi érsekség betöltése nyomán az erdélyi püspökségben kialakult helyzet. Pálóci György erdélyi püspököt¹⁹² 1423. szeptember 3-6. között nevezte ki Zsigmond király érsekké.¹⁹³ Szűk két hónappal később, október 30-án Pálóci még mint erdélyi püspök és kijelölt (*postulatus*) érsek

186 SMM 18. (1987) 25. sz., ZsO VI. 801. sz.

187 1414: ZsO IV. 2339. sz., 1418–1419-ben már Késmárki György a prépost. (C. Tóth 2011b. 409.)

188 1419. jún. 5.: ZsO VII. 597. sz.; Pápai oklevelek I. 1023. sz.

189 A külön nem jegyzetelt adatokat lásd Engel 1996. II. 206–207.

190 Ferenc: 1419. aug. 22., szept. 1., 1420. márc. 2., aug. 10., 1421. ápr. 23., máj. 4., júl. 13. – Mikola Jakab: 1419. dec. 8., 1420. ápr. 10., 1421. szept. 8. – Engel 1996. I. 74.

191 Az adatokat lásd Engel 1996. I. 63–82.

192 1419. július 31-e óta töltötte be a püspökséget. (ZsO VII. 821. sz., pápai kinevezése. – Lásd még Temesváry 1922. 316.)

193 C. Tóth 2003. 890. – Minderre a későbbi időszakból is találunk példát, egy jól feldolgozott eset a 16. századból: Kenyeres 2003.

szerepel.¹⁹⁴ Egy hét múlva, november 7-én már csak választott (*electus*) érseki címét tüntették fel.¹⁹⁵ Pápai kinevezése november 10-én kelt Rómában.¹⁹⁶ November 26-án és december 29-én az erdélyi püspöki szék üresedésben lévőként szerepel.¹⁹⁷ Pálóci utódáról a királyi udvarban valamikor kora ősszel születhetett döntés. Az új, király által kinevezett püspök Csanádi János fia, Balázs lett. November 3-án már mint választott püspök intézkedik a kinevezéséről szóló, pápa által kiadandó bulla költségei kifizetése ügyében.¹⁹⁸ Mindezek ellenére csak az 1424. január 8-án kiadott királyi privilégium méltóságsorában találkozunk nevével.¹⁹⁹ Pápai megerősítése február 4-én kelt Rómában.²⁰⁰ Balázsról neve alapján nem sokat mondhatunk, hiszen az országban több Csanád nevű helység is volt,²⁰¹ ám pályája korábbi szakaszára szerencsére maradtak fenn adatok: 1411-ben erdélyi kanonokságot kapott,²⁰² 1419-ben Marcali László csanádi prépost káplánjaként, vele és Kóródi Alberttel Bécsben tanult az egyetemen. Marcali – néhai Miklós erdélyi vajda fia – valamikor 1422. november 20-a után, de 1423. január 29-e előtt elnyerte a királytól a csanádi püspökséget.²⁰³ Ennek következtében viszont az általa viselt csanádi prépostság vált gazdátlaná. Ezt Balázs kapta meg 1423. május 24-e után.²⁰⁴ Mint látható, még szinte el sem foglalta javadalmát, máris nagyobbra emelkedett. Felmerül a kérdés, hogy kinek köszönhette püspöki címét? Adódik, hogy ezt is Marcali László járta ki neki a királynál.²⁰⁵ Jóllehet ez sem elképzelhetetlen, felmerül még egy személy neve. 1424. február 12-én felbukkan egy Csanádi János fia, Miklós torontáli és kevei főesperes, aki Rómában kérvényt nyújtott be,²⁰⁶ ennek szövege szerint János fia, Miklós Csáki

194 ZsO X. 1282. sz.

195 ZsO X. 1338. sz.

196 ZsO X. 1368. sz.

197 ZsO X. 1458., 1554–1555. sz.

198 Temesváry 1922. 324.

199 ZsO XI. 20. sz.

200 ZsO XI. 92–93. sz.

201 Temesváry 1922. 322. oldalán azt feltételezi, hogy az Alsó-Fehér megyei Szászcsanád településről származott.

202 ZsO III. 932. sz.

203 Engel 1996. I. 68.; ZsO IX. 1159., X. 91. sz.

204 ZsO X. 657. sz.

205 Ezen a véleményen volt Temesváry 1922. 323.

206 1423. június 3-án már mint az erdélyi püspök tasnádi vikáriusa szerepel (ZsO X. 723. sz.), mivel utána is kimutatható, úgy tűnik, hogy 1423-ban ketten viselték a vikáriusságot: ő és Pál krasznai főesperes. (ZsO X.131., 924., 1380–1381. sz.) – 1424-ben már csak Miklós fordul elő. (ZsO XI. 920., 1521–1522. sz.)

Miklós erdélyi vajda *neposa*.²⁰⁷ Mindehhez tegyük hozzá, hogy e napon Csáki Miklós nevében is beadtak egy kérvényt a pápai udvarba.²⁰⁸ S noha önmagában az azonos „családnév” nem sokat mond, ám mindkettőjük apjaként János van megnevezve, így e kettő együtt már több okot ad arra a gyanúra, hogy János fia, Balázs és János fia, Miklós testvérek voltak, s valamiképpen rokonai az erdélyi vajdának. Sajnos Balázst adatok hiányában ennél pontosabban nem tudjuk elhelyezni a Csáki családban.²⁰⁹ A fentebbiekből következően akár Csáki Miklóst is sejtethetjük a kinevezés mögött. (Ráadásul Csanádi Balázs halála után nem más nyerte el az erdélyi püspökséget, mint Csáki alvajdájának, Lépes Lórándnak fia, a hírhedt György erdélyi prépost.)²¹⁰

Zsigmond uralkodása alatt egyébként mindössze két olyan egyházmegye volt, amelynek élén csak „technikai” üresedés mutatható ki: az egyik az erdélyi, a másik a nyitrai püspökség.

Az üresedések másik, igen jelentős csoportját alkotják azok az esetek, amikor egy főpapi javadalom több éven keresztül nem volt betöltve. Ezeket minden esetben „célzottan” tartották üresedésben. Nem véletlenül. Az üresedésben lévő egyházmegyéknek a főpapot illető jövedelme a királyi kincstárba, illetve a király által megbízott kormányzó kezébe vándorolt. A gyakorlatban, mivel az 1397-es temesvári országgyűlés 63. cikkelye szerint az egyházi jövedelmek felét – határozatlan ideig – az ország védelme céljából a királyi kincstárba kellett befizetni, ez azt jelentette, hogy az üresedésben hagyott főpapi javadalmak esetében megkétszereződött a király részére fizetendő összeg nagysága.²¹¹ Mindezek után célszerű végigtekinteni azokon az egyházmegyéken, amelyek e csoportba tartoznak. (Itt meg kell említenünk, hogy a jelen vizsgálatba bevontam a vránai johannita perjelséget is, jóllehet az nem egyházmegye volt, de az élén álló perjel tagja volt az elitnek.)

Közel azonos időn át volt királyi vagy király által kinevezett kezében a főpapi jövedelmek kezelése a pécsi (13 hónap) és a győri (20), illetve a váradi (36), a csanádi (41) és a boszniai (53) püspökségek esetében. A következő csoportot a zágrábi (83), a váci (119), az egri (123), a veszprémi (132) püspökség, valamint az esztergomi érsekség (89)²¹² alkotja. Végül az abszolút csúcstartók a kalocsai érsekség (230) és a szerémi püspökség (242), valamint a vránai perjelség (254),

207 Pápai oklevelek I. 724. sz.

208 Pápai oklevelek I. 723. sz.

209 Esetlegesen szóba jöhet Csáki Miklós apjának, Istvánnak László nevű testvére, akinek volt egy János nevű fia. (Engel 2001. Zsidó nem 3-4. tábla.)

210 Temesváry 1922. 329.

211 C. Tóth 2003. 894.

212 Az egyházmegye ténylegesen csak 1418 júliusától 1420. május végéig volt üresedésben (23 hónap). Mégis ide számítottam, mivel 1403 júliusában, Kanizsai János második lázadása után a főpapi címét megtarthatta, viszont az érsekséget a király lefoglaltatta. (Engel 1996. I. 64.)

amelyek mintegy húszévnyi időtartamban voltak üresedésben, illetve szedték be jövedelmeiket a királyi kincstár vagy a király által kijelölt személyek részére.

Érdeemes más szempontból is megvizsgálunk az egyházmegyéket, mégpedig arra figyelemmel, hogy hol volt hosszú időn – legalább két éven – keresztül üresedés: (2. táblázat)

Jól látható, hogy az üresedések tekintetében különösen két időpont ugrik ki: az egyik az 1401/1403-as lázadás és polgárháború következményeként lefoglalt és be nem töltött főpapi javadalmak, a másik az 1430-as évek. Amennyire nem szükséges az előbbi indoklása, annyira szükségszerű, hogy az utóbbiról röviden beszéljünk.

Az érintett főpapi javadalmak a következők voltak: a kalocsai érsek, csanádi, váci, váradi és zágrábi püspökségek, valamint a vránai perjelség. A váci püspökség kivételével mindegyiket egyetlen, mégpedig a Zsigmond király által az 1420-as évek végén felfedezett és különféle tisztségekkel ellátott raguzai eredetű Tallóci család kezében találjuk. A négy testvér a korban majdnem egyedülálló hatalomra tett szert azzal, hogy a király rájuk bízta a teljes török ellenes határvidék védelmét.²¹³ (Elődjük, Ozorai Pipo temesi ispánként korántsem gyakorolt ekkora terület felett fennhatóságot.)²¹⁴ Nincs itt arra terünk, hogy felsoroljuk tisztségeiket, a lényeg e nélkül is elmondható: az ország déli része az ő fennhatóságuk alatt állt. Ennek megfelelően a kezükön tartott egyházi javadalmak jövedelmét a déli határszakasz védelmére fordították.²¹⁵ E költségek a korban szokatlan méretűek lehettek. Ennek érzékeltetésére lássunk egy-két adatot: 1390 előtt Szörény és Nándorfehérvár között összesen öt vár állott: Görény, Orsova, Galambóc, Haram és Keve. 1437-ben, a Tallóciak parancsnoksága alatt még további tucat vár sorakozott: Pét, Szinice, Szörény és Sztanilóc (Szörényi bánóság), Dombó és Tornistye (Keve m.), Drankó, Librazsd, Pét, Pozsezsín és Szentlászló (Krassó m.).²¹⁶ Ezen utóbbi várak majd mindegyike 1419 után épülhetett fel. Mindegyik rendes, jól megépített kővár volt. Ezt fontos hangsúlyoznunk, mivel ezek építése korántsem a jobbágyok robotja révén történt, hanem mesteremberek és csapataik munkájával. Véletlenül éppen ebben az időszakban folyt egy másik, szintén királyi vár felújítása, átépítése. Ez nem volt más, mint a pozsonyi vár. Noha ezt nyilvánvalóan díszesebbre építették a végváraknál, a felhasznált összegek mindenképpen jelzésértékűek. A pozsonyi építkezések 1430–1434 közötti költsége évi átlagban meghaladta a 10 000 aranyforintot.²¹⁷ Könnyen kiszámítható, hogy a déli végvárrendszer kiépítésének összköltsége bőven túllépte a 100 000 aranyforintot. Ehhez azonban még hozzászámítandó a déli végvár vonal

213 Lásd Mályusz 2003b.130–176.

214 Engel 1977. 80–81.

215 Kenyeres 2003.; C. Tóth 2003.

216 Engel 1987. 68.; Engel 1996. I., az egyes váraknál.

217 Szűcs 1958. 330.

katonáinak zsoldja és a várak fenntartási költsége, amire éppen az 1420-as évek végéről vannak adataink. Ekkor a Német Lovagrend vette át a szörényi bánság védelmét, s ennek egy évi költségét 314 822 forintra becsülték.²¹⁸

Mindezzel szemben az ország átlagos évi jövedelme ezekben az években 320 000 forint körül mozgott, s a külön kivetett rendkívüli adóval is csak épphogy elérhette a 400 000 forintot.²¹⁹ Nem szorul külön bizonyításra, hogy mindezekből nem lehetett volna finanszírozni a déli végek védelmét (hogy az ezzel párhuzamosan zajló huszita háborúról már ne is beszéljünk). Így a déli végek mentén lévő egyházmegyék főpapi méltósága nem véletlenül volt több éven keresztül üresedésben: jövedelmük szolgáltatta a Tallóciak számára a határvédelem anyagi alapját.

Az egyházmegyék főpapi jövedelmeinek királyi lefoglalása természetesen nem találkozott a Szentszék akaratával, de Magyarországon különösebb ellenállásba nem ütközött. Sőt. Az 1435. évi törvény 21. cikkelye szerint az egyháziak javadalmait világiak külön királyi parancssal (*speciali mandato regio*) lefoglalhatták.²²⁰ Erre hivatkozott jó tíz évvel később Tallóci Frank és Péter is, akik a következőket írták a pápának: ők Zsigmond parancsára „néhány érsekségeket, püspökségeket stb. tényleg elfoglaltak, jövedelmeiket jogtalanul behajtották, s ezeket, számadás terhe mellett, az azok szükségleteire fordították.”²²¹

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a főpapi székek betöltésekor Zsigmond király általában megtalálta azokat a módokat, amelyekkel sikerült keresztülvinni akaratát és a neki tetsző jelölt kinevezését elérnie – legalábbis a Szentszékkel szemben. Az már egy másik tanulmány tárgya, hogy ötven éves uralma alatt itthon mikor, mekkora mozgástere volt az egyházmegyék betöltése terén.

Irodalom

TAVASZY SÁNDOR

1925 A világnézet belső képe, in: Tavasz Sándor: *Világnézeti kérdések*. Füßy József Könyvnyomdája, Turda-Torda, 5-6.

1925 *A tudományok rendszere. A teológiai tudomány helye a tudományok mai rendszerében*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet, Cluj-Kolozsvár

ENGEL PÁL

1977 *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387-1437)*, (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 83.) Budapest

1987 *Ozorai Pipo*, in: Vadas Ferenc (szerk.): *Ozorai Pipo emlékezete*. Szekszárd, 53-88.

218 Mályusz 1984. 117., 109-110., további adatokkal.

219 Engel 1993. 29.

220 CJH 271-273.

221 Fraknoi 1895. 130.

A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt 115

- 1993 *A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában*, in: Glatz Ferenc (szerk): *A tudomány szolgálatában*. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára. Budapest, 27–31.
- 1996 *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.), Budapest
- 2001 *Magyar középkori adattár*. (Középkori magyar genealógia. Magyarország világi archontológiája 1301–1457.) Arcanum Digitéka, PC-CD-ROM. Budapest

ERDŐ Péter

- 1996 *A Pápaság és a Magyar Királyság Zsigmond király idején (1387–1437)*, in: Zombori István (szerk): *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve*. (METEM könyvek) Budapest, 83–95.

FRAKNÓI Vilmos

- 1985 *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Budapest

FÜGEDI Erik

- 1970 *A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása* (Történeti Statisztikai Kötetek.), Budapest

KENYERES István

- 2003 *Az Esztergomi Főegyházmegye birtokai és azok szerepe a török elleni védelemben a XVI. században*, in: Csombor Erzsébet – Hegedűs András (szerk) *Mater et magistra* (Strigonium Antiquum 5.), Esztergom, 51–80.

KUBINYI András

- 1988 *Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében*. Századok 122, 147–213.
- 1999 *Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése*, in: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. (METEM könyvek), Budapest, 147–160.

LUKCSICS József

- 1908 *Középkori pápai adókönyvek*. Budapest

MÁLYUSZ Elemér

- 1984 *Zsigmond király uralma Magyarországon 1387–1437*. Budapest
- 2003a *Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon*, in: Soós István (szerk): *Klió szolgálatában*. Válogatott történelmi tanulmányok. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 30.), Budapest, 177–205. (Első megjelenése: 1960).
- 2003b *A négy Tallóci fivér*, in: Soós István (szerk): *Klió szolgálatában*. Válogatott történelmi tanulmányok. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 30.), Budapest. (Első megjelenése: 1980).
- 2005 *A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog*. Máriabesnyő–Gödöllő. (Első megjelenése: 1958.)

SZŰCS Jenő

- 1958 *A középkori építészet munkaszervezetének kérdéséhez*. Budapest Régiségei 18, 313–363.

TEMESVÁRY János

- 1922 *Erdély középkori püspökei*. Cluj–Kolozsvár.

C: TÓTH Norbert

- 2003 *Az esztergomi szék üresedése 1418–1423 között*. Századok 137. 885–896.

- 2011a *Az ország nádora*, in: *Középkortörténeti tanulmányok* 7. Szeged, s.a.
 2011b *A győri nagy- és kisprépostok a Zsigmond-korban*, in: Nemes Gábor–Vajk Ádám (szerk.): *In labore fructus. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye történetéből*. Győr, 405–410.

TÖRÖK József

- 2006 *A tizenötödik század magyar egyháztörténete*. (Keresztény századok), Budapest

TUSOR Péter

- 2004 *A magyar koronabíborosi és bíborosprotektori „intézmény” kialakulása és elhalása a XV–XVI. században*, in: Neumann Tibor (szerk.): *Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról*. (Analecta Mediaevalia II.) Budapest–Piliscsaba, 291–310.
 2005 *Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/3.), Budapest–Róma

TUSOR Péter – NEMES Gábor

- 2011 *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)* (Collectanea Vaticana Hungariae I/7.) Budapest–Róma

Forráskiadványok

- CJH = Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytar. I. 1000–1526. évi törvénycikkek. Fordították és jegyzetekkel ellátták Nagy Gyula, Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, magyarázatokkal és utalásokkal ellátta Márkus Dezső. Budapest, 1899.
 Doc. Bathoriana = Documenta ad historiam familiae Bátor de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. Ad edendum praeparaverunt Richardus Horváth–Tiburtius Neumann–Norbertus C. Tóth. Szerk. C. Tóth Norbert. (A nyíregyházi Jósa András Múzeum Kiadványai 67.) Nyíregyháza, 2011.
 DRH = Decreta Regni Hungariae 1301–1457. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 11.) Budapest, 1976.
 Pápai oklevelek = Lukcsics Pál: A XV. századi pápák oklevelei, I–II. Olaszországi Magyar Oklevéltár. Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet. Budapest, 1931., 1938.
 SMM = Borsa Iván: Csepelyi falukép 1412-ből. Somogy Megye Múltjából 18. (1987) 3–19.
 Temesi oklt. = Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez. Másolta és gyűjtötte Pesty Frigyes. Sajtó alá rendezte Ortvy Tivadar. I. kötet, 1183–1430. Pozsony, 1896.
 Windecke = Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Skorka Renáta. (História Könyvtár. Elbeszélő források 1.) Budapest, 2008.
 ZsO = Zsigmondkori Oklevéltár I–XI. (1387–1424) Összeállították Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43. és 49.) Budapest, 1951–2009.

Levéltári források

ASV = Archivum Secretum Vaticanum.

DF, DL = Magyar Országos Levéltár, Budapest, Diplomatikai Fényképgyűjtemény és Levéltár. (http://mol.arcanum.hu/dldf_full/opt/a100321.htm?v=pdf&a=start).

Levéltári források

1. táblázat

Egyházmegye neve	Servitium összege ¹	A jövedelem	A fizetés éve(i)
esztergomi	4000 aranyforint	23 000 aranyforint	1424 ²
pécsi	3300	kb. 16–17 000	1409., 1410., 1421. ³
kalocsa-bácsi	2000	kb. 10 000	1401., 1411., 1413., 1420., 1421. ⁴
váradí	2000	kb. 10 000	1410. ⁵
zágrábi	2000	kb. 10 000	1421. ⁶
erdélyi	1500	kb. 7500	1400., 1401., 1420., 1424. ⁷
veszprémi	900	kb. 4500	1403., 1412., 1424. ⁸
csanádi	900	kb. 4500	1423. ⁹
egri	800	kb. 4000	1400., 1410. ¹⁰
győri	800	kb. 4000	1418. ¹¹
váci	500	kb. 2500	1401., 1419. ¹²
zárai	400	kb. 2000	1420. ¹³
nyitrai	275	kb. 1375	? ¹⁴
spalatói	200	kb. 1000	1403., 1411., 1415. ¹⁵
boszniai	200	kb. 1000	1410. ¹⁶
knini	150	kb. 600	1406. ¹⁷
korbáviai	133	kb. 665	1401., 1406., 1408., 1418. ¹⁸
szerémi	100	kb. 500	1420. ¹⁹
scardonai	100	kb. 500	1411. ²⁰
zenggi	50	kb. 250	1402., 1419., 1420. ²¹
nándorfehérvári	50	kb. 250	1410. ²²

1 Nagyobb részt hozza ezeket az adatokat Lukcsics 1908. a 6–9. oldalakon.

2 Lukcsics 1908. 6. 1. jegyzet. – Lásd még 1425. jan. 12. (DF 237317.), jan. 16. (DF 237314.), jan. 16. (DF 237316.), júl. 26. (DF 237318.). – Korábban 2000 aranyforint volt az összege.

- 3 ZsO II. 7025., 7938., VIII. 760., 1215. sz.
 4 ZsO II. 968. sz., ASV Obligationes communes vol. 1 fol. 57a., DF 288932., ZsO VII. 2372., VIII. 1189. sz.
 5 ZsO II. 7939. sz.
 6 ZsO VIII. 761. sz. – 1410-ben még 400 aranyforint volt a servitiuma: ZsO II. 7940. sz.
 7 ZsO II. 186., 1197., VII. 1489., XI. 137. sz.
 8 ZsO II. 2333., III. 2821., XI. 595. sz.
 9 ZsO X. 705. sz.
 10 ZsO II. 161., 7943. sz.
 11 ZsO VI. 1589. sz.
 12 ZsO II. 1042., VII. 1060. sz. – Összevetésül érdemes jelezni, hogy 1410-ben a pécsváradi apát 600 aranyforint servitium communitet fizetett. (ZsO II. 7986. sz.)
 13 ZsO VII. 1534. sz.
 14 Lukcsics 1908. 6. 2. jegyzet. (A forrás egyelőre nem található.)
 15 ZsO II. 2408. sz., ASV Obligationes et solutiones vol. 56 fol. 103/LVII/b., DF 288934.
 16 ZsO II. 7942. sz.
 17 ZsO II. 4608. sz.
 18 ZsO II. 1215., 4498. sz., DF 288913., 288945.
 19 ZsO VII. 1797. sz.
 20 ASV Obligationes et solutiones vol. 56 fol. 93/XLVIII/a.
 21 ZsO II. 1528., VII. 287., 1446. sz.
 22 ZsO II. 7474. sz.

2. táblázat

Esztergomi érseki tartomány	Kalocsa-bácsi érseki tartomány
Esztergom: 1403. X.–1408. XII. 1418. VII.–1420. V.	Kalocsa: 1403. XI.–1408. XI. 1410. VII.–1415. XI. 1423. IV.–1425. III. 1433. V.–1437. XII.
Vác: 1405. V.–1408. VI. 1430. IV.–1437. XII.	Csanád: 1434. VII.–1437. XII.
Veszprém: 1403. I.–1406. X. 1410. IV.–1417. VII.	Eger: 1403. X.–1411. I. 1420. VI.–1422. VII.
	Szerém: 1401. II.–1410. III. 1410. VII.–1419. VII.
	Várad: 1432. VI.–1435. V.
	Zágráb: 1433. IV.–1438. V.
	Vrána: 1403. VI.–1417. IX. 1433. VII.–1437. XII.